

Avancerad specialistsjuksköterska (AVS) – en möjlighet att stärka kompetensen kring patienter med komplexa vårdbehov, med inriktning mot nära vård

Sammanfattning

I denna promemoria föreslår Nationella vårdkompetensrådet att en ny yrkesroll i form av en Avancerad specialistsjuksköterska (AVS) bör införas som ett reglerat yrke i Sverige. Promemorian syftar även till att ge en bakgrund till rådets slutsats och förslag.

Rådet konstaterar att det finns ett intresse för och behov av AVS med inriktning mot den nära vården utifrån kommunala, regionala och nationella vårdbehov. För ett systematiskt och kvalitetssäkrat införande krävs dock ytterligare översyn i fråga om bl.a. utbildningsvägar samt yrkesrollens funktion.

Rådets arbete med att undersöka yrkesrollen AVS

En av de rådsinitierade arbetsgrupperna, med fokus på fortbildning, har under 2021–2022 träffat aktörer med kunskap om yrkesrollen i syfte att öka förståelsen för vilken funktion AVS skulle kunna ha i det svenska hälso- och sjukvårdssystemet. Arbetsgruppen har diskuterat frågan med forskare inom området, yrkesverksamma i rollen, professionsorganisationer och Sveriges universitets- och högskoleförbunds arbetsgrupp för vårdkompetens. Vidare har arbetsgruppen tagit del av remissvaren till betänkandet Framtidens specialistsjuksköterska – en ny roll, nya möjligheter (SOU 2018:77), i de delar som rör AVS. I betänkandet benämns yrkesrollen Avancerad klinisk specialistsjuksköterska, AKS.

I december 2022 genomförde arbetsgruppen en workshop som syftade till att inhämta synpunkter på ett diskussionsunderlag som arbetsgruppen tagit fram med tillhörande frågeställningar i relation till AVS. I workshopen deltog ett tjugotal personer som representerade de sex sjukvårdsregionala vårdkompetensråden och dess tre parter (lärosäten, regioner och kommu-

ner) samt av dem medbjudna personer med relevant kunskap inom området. Dessutom deltog tre yrkesverksamma avancerade specialistsjuksköterskor samt en läkare som beskrev utifrån sina perspektiv hur rollen kan fungera i en klinisk verksamhet.

Den medicinska kompetensen inom den nära vården behöver förstärkas

Av propositionen Inriktningen för en nära och tillgänglig vård – en primärvårdsreform (prop. 2019/20:164) framgår att primärvården är navet i hälso- och sjukvården och omsorgen och samspelar med övriga insatser från annan specialistvård inom och utanför sjukhus, samt även med kommunal hälso- och sjukvård och omsorg. Denna promemoria avser alla delar av den nära vården, inom såväl regional som kommunal regi, och begränsas inte enbart till primärvård. När rådet i det följande resonerar om nära vård, omfattar detta således både regional och kommunal sådan.

I ljuset av covid 19-pandemin har sårbarheten inom den kommunala primärvården blivit tydlig, i och med att det finns färre läkare än sjuksköterskor som ansvarar för relativt omfattande områden med ett stort antal patienter som ofta har multipla och komplexa hälsoproblem med stort vård- och omsorgsbehov. Då läkare inte är anställda inom kommunal verksamhet och därmed inte alltid finns tillgängliga för patienten, är det oftast sjuksköterskor som gör en första bedömning och ställningstagande avseende patienternas vårdbehov. Rådet erfar att ju högre kompetens en sjuksköterska har inom områdena omvårdnad och medicin, desto fler patienter kan få en patientsäker bedömning och behandling, i och med att sjuksköterskan då har både personkännedom och hög kompetens. Med sin utökade kompetens inom medicin och omvårdnad kan därför en AVS utgöra ett värdefullt komplement som säkerställer att god och säker vård ges i rätt tid och sannolikt kan minska behovet av att tillkalla jourläkare eller skicka in patienten till sjukhus för bedömning.

Liksom framgår av betänkandet Nästa steg - Ökad kvalitet och jämlikhet i vård och omsorg för äldre personer (SOU 2022:41) bedömer rådet att det, ur ett nationellt perspektiv, finns behov inom den kommunala hälso- och sjukvården av att den medicinska kompetensen förstärks. Detta skulle även kunna stärka de förebyggande insatserna, skapa ökad kontinuitet för patient och invånare samt minska risken för vårdskador.

Bemanningen och personalens kompetensutveckling har dessvärre inte följt med i utvecklingen mot att allt fler omsorgsmottagare har stora och sammansatta vård- och omsorgsbehov.¹ De flesta patienter som omfattas av kommunal hälso- och sjukvård är äldre, många är mycket sköra och

---

1 SOU 2020:80 Äldreomsorgen under pandemin. Delbetänkande av Coronakommissionen.

har multipla komplexa hälsoproblem². Coronakommissionens delbetänkande pekar på att den medicinska kompetensen inom den kommunala hälso- och sjukvården behöver förstärkas och föreslår kontinuerliga medicinska insatser och sjuksköterskekompetens dygnet runt³. Även Socialstyrelsen har uppmärksammat att brist på legitimerad personal och specialistsjuksköterskor kan äventyra möjlighet till god kvalitet och säkerhet i vård och omsorg⁴. Patienter inom den kommunala hälso- och sjukvården har många gånger det största behovet av kontinuitet, eftersom det rör sig om personer med komplexa sjukdomstillstånd och stort vårdbehov.⁵ Detta konstateras även av regeringen (prop. 2019/20:164) inom ramen för den pågående reformen mot en nära vård, vars tre grundläggande delar rör tillgänglighet, delaktighet och kontinuitet. Sedan 2020 har staten tillfört 100 miljoner kronor årligen för att möjliggöra utvecklings- och karriärmöjligheter för specialistsjuksköterskor med fördjupad kompetens inom centrala områden⁶, en satsning som indikerar att stora behov finns.

Erfarenheter av funktionen avancerad specialistsjuksköterska

International Council of Nurses⁷ beskriver att rollen som avancerad specialistsjuksköterska innebär en fördjupning inom såväl omvårdnad som medicin samt ledarskap. Rollen som AVS är relativt ny i Sverige, men har prövats i några av landets regioner (se nedan). Syftet är att en AVS, inom väl avgränsade områden, ska kunna undersöka, bedöma och diagnostisera komplexa hälsoproblem samt behandla en patient, liksom följa upp genomförda åtgärder utifrån ett helhetsperspektiv. Studier från Storbritannien, Australien, USA och Sverige visar att vård utövad av en AVS är högkvalitativ, kostnadseffektiv och patientcentrerad utifrån ett helhetsperspektiv⁸. I betänkandet Framtidens specialistsjuksköterska – ny roll, nya möjligheter (SOU 2018:77) nämns visserligen att en utvärdering av yrkesrollen som har gjorts av OECD^{9,10} inte kunnat dra några entydiga slutsatser om effektiviteten, men att rollen ändå bör införas för att Sverige som land inte ska komma efter internationellt. Detta för att

2 Socialstyrelsen. Förstudie, Kommunalt finansierad hälso- och sjukvård. Artikelnummer 2019-2-17.

3 SOU 2020:80 Äldreomsorgen under pandemin. Delbetänkande av Coronakommissionen.

4 Socialstyrelsen. Bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvård samt tandvård - Nationella planeringsstödet 2020.

5 Socialstyrelsen. Uppföljning av omställningen till en mer nära vård (2020).

6 Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner. God och nära vård 2023 - En omställning av hälso- och sjukvården med primärvården som nav. Diarienummer: S2023/00372. Se avsnitt Goda förutsättningar för vårdens medarbetare.

7 International council of nurses. Guidelines on advanced practice nursing (2020).

https://www.icn.ch/system/files/documents/2020-04/ICN_APN%20Report_EN_WEB.pdf

8 Newhouse, RP, Stanik-Hutt, J., White, KM., Johantgen, M., Bass, EB., Zangro, G., Wilson, RF., Fountain, L., Steinwachs, DM., Heindel, L., Wiener, J. Advanced practice nurse outcomes 1990-2008: a systematic review. *Nursing Economics*, Sep-Oct 2011;29(5): 230-50; quiz 251.

9 OECD. Nurses in Advanced primary care – policy levers for implementation. Health Working Papers No. 54. (2016).

10 OECD. Nurses in advanced roles in primary care. Health Working Papers No. 98. (2017).

patientsäkerheten ska sättas i främsta rummet och för att kunna bedriva en god och evidensbaserad vård av hög kvalitet. Intresset för funktionen AVS har i Sverige ökat genom åren. Till exempel har vissa svenska lärosäten genomfört liknande utbildningar, såsom Högskolan i Skövde och Linköpings universitet. Införandet i klinisk praxis har utvärderats från såväl den avancerade specialistsjuksköterskans och primärvårdsläkarens perspektiv^{11,12,13,14,15} som från patientperspektiv^{16,17}. I dialogmöten med arbetsgruppen har personer med yrkeserfarenhet av rollen beskrivit hur funktionen har gett ökade möjligheter att tillgodose patienternas behov av lättillgänglig vård på rätt vårdnivå samtidigt som den stärker samarbetet med och utgör en brygga till läkare och andra professioner.

Rådets sammanvägda bedömning

Rådet bedömer att en implementering av funktionen AVS i svensk hälso- och sjukvård skulle förbättra vården ur ett patient-, personal- och sannolikt även samhällsekonomiskt perspektiv. Yrkesrollen stämmer också väl överens med förslaget om en liknande specialistnivå för sjuksköterskor i betänkandet Framtidens specialistsjuksköterska – en ny roll, nya möjligheter¹⁸. Där lyfts särskilt att innehållet i utbildningen ska spegla behoven i den svenska vårdkontexten, samt att införandet bl.a. skulle kunna innebära en ökad patientsäkerhet genom att funktionen tillför både kontinuitet och kompetens i vårdkedjan. I betänkandet hänvisas till Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rapport från 2017¹⁹ där det framgår att äldre med kroniska sjukdomar ofta har problem som kommer sig av otillräcklig samordning och koordinering av den vård som ges.

Rådet bedömer att funktionen kan utformas utifrån behov och förutsättningar i nära dialog med vårdgivarna, och att det finns flera tänkbara områden där en AVS skulle kunna vara ett alternativ. I denna promemoria lyfts den nära vården fram, där rollen AVS skulle kunna vara aktuell och

-
- 11 Lindblad, E., Hallman, EB., Gillsjö, C., Lindblad, U., Fagerström, L. Experiences of the new role of advanced practice nurses in Swedish primary health care—A qualitative study. *International Journal of Nursing Practice* 2010; 16: 69–7.
  - 12 Altersved, E., Zettelund, L., Lindblad, U., Fagerström, L. Advanced practice nurses: A new resource for Swedish primary health-care teams. *International Journal of Nursing Practice* 2011; 17: 174–180.
  - 13 Kvarnström, S., Jangland, E., Abrandt-Dahlgren, M. Introducing the nurse practitioner into the surgical ward: an ethnographic study of interprofessional teamwork practice. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 2015 Vol 29 (1): 3-14.
  - 14 Andregård, AK., Jangland, E. The tortuous journey of introducing the nurse practitioner as a new member of the healthcare team: a meta-synthesis. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 2015 Mar; 29 (1): 3-14.
  - 15 Jangland, E., Yngman, P., Arakelian, E. Between two roles – Experiences of newly trained nurse practitioners in surgical care in Sweden: A qualitative study using repeated interviews. *Nurse Education Practice* 2016 Vol. 21: 33-99.
  - 16 Bergman, K., Perhed, U., Eriksson, U., Lindblad, U., Fagerström, L. Patients' satisfaction with the care offered by advanced practice nurses: A new role in Swedish primary care. *International Journal of Nursing Practice* 2013; 19: 326–333.
  - 17 Eriksson, I., Lindblad, M., Möller, U., & Gillsjö, C. Holistic health care: Patients' experiences of health care provided by an Advanced Practice Nurse. *International Journal of Nursing Practice*. 2017.
  - 18 SOU 2018:77. Framtidens specialistsjuksköterska – en ny roll, nya möjligheter.
  - 19 Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2017:2). Vården ur patienternas perspektiv – 65 år och äldre.

bidra till ökad kontinuitet och patientsäkerhet. Detta är baserat på de stora vårdbehov som finns inom dessa områden och som också kommer att öka framöver, bl.a. i och med att befolkningen blir äldre. En AVS med en inriktning mot komplexa vårdbehov inom nära vård skulle kunna utgöra en viktig funktion för exempelvis multisjuka äldre med sammansatta och komplexa vårdbehov. En sådan AVS skulle genom sin fördjupade kunskap inom omvårdnad, medicin och ledarskap, bättre kunna samordna och koordinera vården och ha ett personcentrerat fokus för ökat välbefinnande och trygghet avseende sjukdom och situationen som helhet. Ett införande av rollen AVS skulle kunna bidra till att ge en god och säker nära vård med kontinuitet som är samordnad, lätt tillgänglig och personcentrerad. Ett systematiskt och reglerat införande av rollen ligger även i linje med den globala strategin för sjuksköterskor och barnmorskor²⁰ som särskilt lyfter behovet av kompetens, ledarskap och s.k. service delivery (som enligt strategin omfattar de förutsättningar som behövs för att arbeta inom ramen för sin kompetens och erfarenhet) som prioriterade områden.

Förslag till fortsatt beredning

Mot ovanstående bakgrund föreslår Nationella vårdkompetensrådet att en ny yrkesroll i form av en AVS bör införas som ett reglerat yrke i Sverige. Rådet föreslår att inriktningen initialt bör vara att AVS i första hand ska kunna verka inom den nära vården i primärvård och kommunal hälso- och sjukvård. För ett systematiskt och kvalitetssäkert införande krävs dock ytterligare översyn i fråga om utbildningsvägar, roll och funktion för yrkesrollen.

Två olika förslag till införandet har framförts

Rådet har i sitt arbete noterat att det finns två olika förslag till införandet av yrkesrollen AVS. I betänkandet Framtidens specialistsjuksköterska – en ny roll, nya möjligheter²¹ föreslås införandet av en avancerad roll i form av en avancerad klinisk specialistsjuksköterska på avancerad nivå som en vidareutbildning på sjuksköterskeexamen omfattande 120 högskolepoäng. Svensk sjuksköterskeförening och Vårdförbundet har å sin sida tagit fram ett eget förslag²² till hur utbildningen för en avancerad specialistsjuksköterska skulle kunna genomföras, där föreningarna förespråkar ett statligt reglerat verksamhetsanknutet fortbildningsprogram som involverar arbetsgivare.

20 World Health Organization. Global strategic directions for nursing and midwifery 2021-2025. (2021). License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO <https://apps.who.int/iris/handle/10665/344562>.

21 SOU 2018:77. Framtidens specialistsjuksköterska – en ny roll, nya möjligheter.

22 Svensk sjuksköterskeförening & Vårdförbundet. Avancerad specialistsjuksköterska – ett nytt yrke, en ny möjlighet för svensk hälso- och sjukvård (2021).

I dialogsamtal som rådets arbetsgrupp har genomfört har såväl utmaningar som möjligheter med de olika förslagen lyfts. Exempelvis har det nämnts att en högskoleutbildning skulle innebära en enhetlig och kvalitetssäkrad utbildning, samtidigt som farhågor finns om att den kliniska förankringen skulle kunna påverkas av begränsningar bl.a. av antalet VFU-platser. En utbildningstjänst å andra sidan beskrivs som en trygghet för såväl arbetstagare som arbetsgivare eftersom rollen bedöms vara efterfrågad genom arbetsgivarens deltagande och investering i utbildningen. Samtidigt lyfts farhågor med en sådan utbildningstjänst i fråga om att olika regionala modeller skapas, som innebär en osäkerhet för såväl individ som arbetsgivare vid exempelvis flytt till en ny region.

Rådet kan konstatera att de två förslagen har både för- och nackdelar. Därför föreslår rådet härmed att frågan om införandet av en AVS ses över ytterligare. En eventuell översyn behöver se över frågor såsom utbildningens längd, innehåll, examen och huvudmannaskap, samt yrkesrollens relation till andra legitimationsyrken.